

Základy archeologie

9. Doba římská a stěhování národů, sídelní poměry za římským limitem a pohyby germánských etnik.

Periodizace

- **A. Starší doba římská: 35/25 př. n. l. – 180/200 n. l.**

I. Časná doba římská:

1. horizont plaňanských pohárů (stupeň LTA: 35/25 př. n. l. – 10/5 n. l.
2. horizont Marobudovy říše: B1a: 10/5 – 20/30 n. l.
3. horizont tzv. klasických (českých) spon s očky: B1b: 20/30 – 50/70

II. Starší doba římská:

1. časná fáze: B2 – fáze B2: 50/70 – 100/120
2. pozdní fáze: B2 – fáze B2b: 100/120 – 150/160
3. horizont markomanských válek: B2/C1: 150/160 – 180/200 (přechodný)

- **B. Mladší doba římská: 180/200 – 380/400**

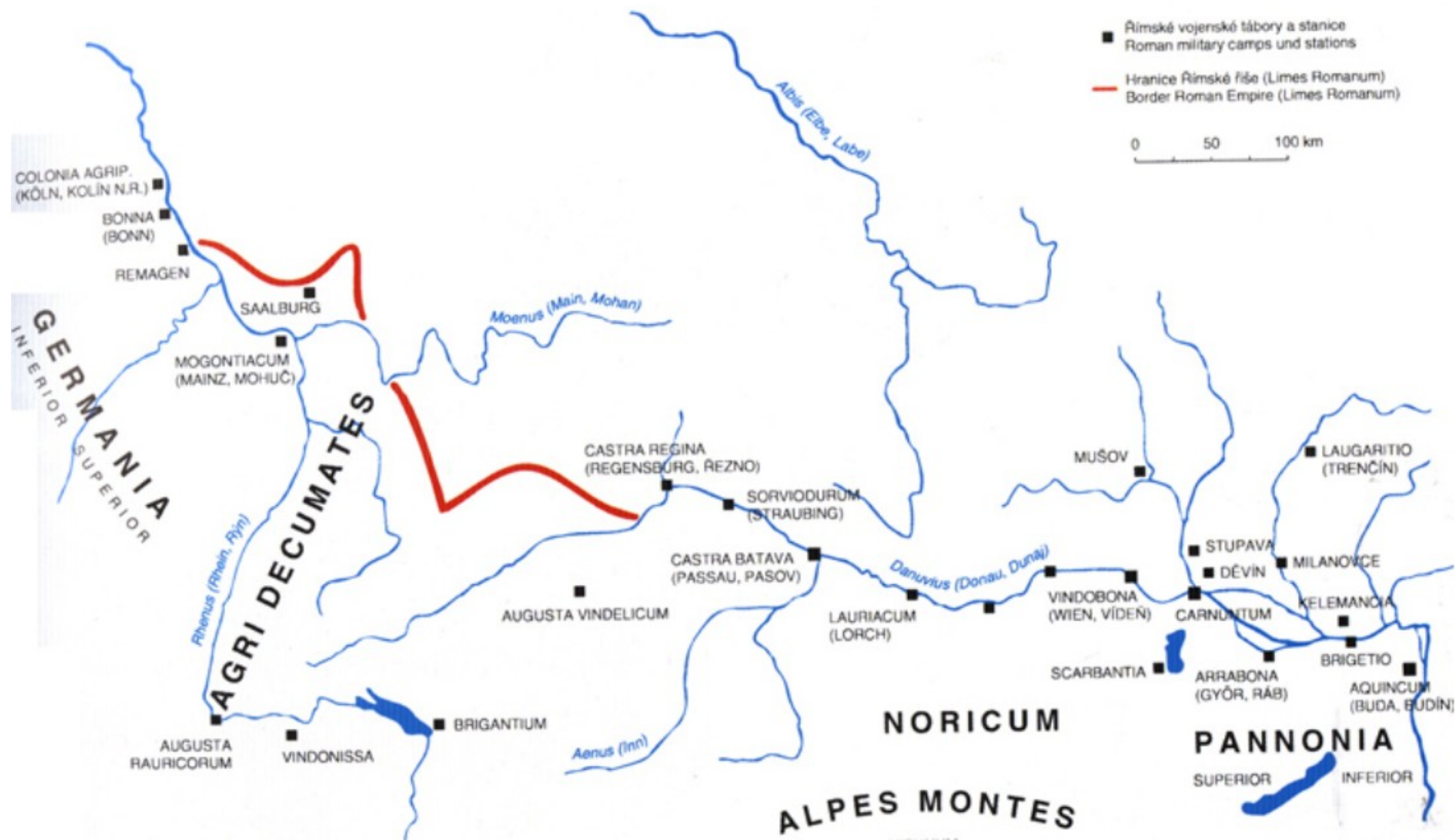
III. Mladší doba římská (v užším slova smyslu):

1. časný stupeň mladší doby římské: C1: 180/200 – 250/260
2. pozdní stupeň mladší doby římské: C2: 250/260 – 300/320

• ***IV. Pozdní doba římská:***

1. stupeň C3: 300/320 – 380/400

Římské provincie ve střední Evropě

Římské provincie

- **180 až 190 př. n. l.:** Římské impérium si podrobilo celou severní Itálii (romanizace)
- **1. stol:** snaha zajistit severní hranice zakládáním provincií:
 - a) **na středním Dunaji** – východní okraj Alp (Sáva-Dráva-Dunaj)
 - 50 př. n. l.: území Illyrica
 - 13 až 11 př. n. l.: založena provincie Pannonie
 - a) **horské oblasti Alp** – za tažení Drusa a Tiberia vznikly:
 - 15 př. n. l.: provincie Vindelicie a Raetie (Bavorsko)
 - a) **území Rakouska, Slovinska a částečně Bavorska** – původně Regnum Noricum (keltské a ilyrské kmeny)
 - 27/15 n. l.: provincie Noricum

Expanze

- **závěr laténu** – Čechy a Morava jednotnou oblast, kde doznívá a řídne laténské osídlení
 - na některých lokalitách se objevily předměty nekeltského původu:
 1. z Itálie – importy z římského impéria (Kampánie - Závist)
 2. římsko-provinciální – z římských provincií
 3. římsko-barbarské – neřímské obyvatelstvo Barbarika
 - a) germánské – východogermánská oblast: **przeworská k.**
 - západogermánská oblast: **grossromstedtská k.**
 - b) halštato-latenizovaného původu: půchovská k. (tráko-skýtské)
- **Konec doby laténské** – nenásilný odchod Keltů do Norika: ve stupni **LTD2** na Moravě ani v Čechách nejsou
 - oppida byla postupně opuštěna

Římská politika kolem zlomu letopočtu:

Germánie – území obývaného Germány: sever Alp a Dunaje k Baltu
západně od Rýna až po Vislu a Karpaty

– **Augustus** (27–14 př. n. l.) a **Tibérius** (27 –14 př. n. l.) – posun hranic k Labi: Rýn – Dunaj:

Limes romanus: tvořil řetěz pohraničních pevností v rozestupech 15 až 30 km

a) rýnský limes: západní, levý Rýna

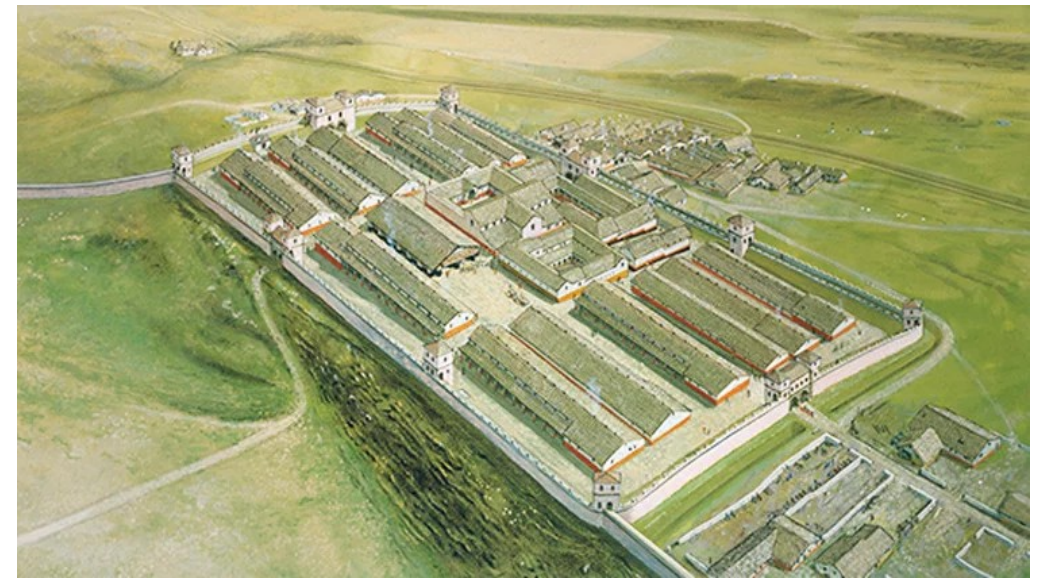
b) dunajský limes: jižní (pravý) břeh Dunaje

– před Rýnem a Dunajem: **castra** (vojenské tábory, legie: 5 – 6 tis. mužů)

– za Rýnem a Dunajem: **castella** (předsunuté pevnosti: protější břehy, kohorty 500 mužů)

stationes (stanice), **tures**, **burgi** (věže): opevněné body

canabae - civilní tábory (obchodníci, řemeslníci; Kolín, Mohuč aj.)

Castra – pravidelné ulice, veřejná prostranství a budovy (správní budovy, kasárna, chrámy, baziliky, lázně, divadla a amfiteátry)

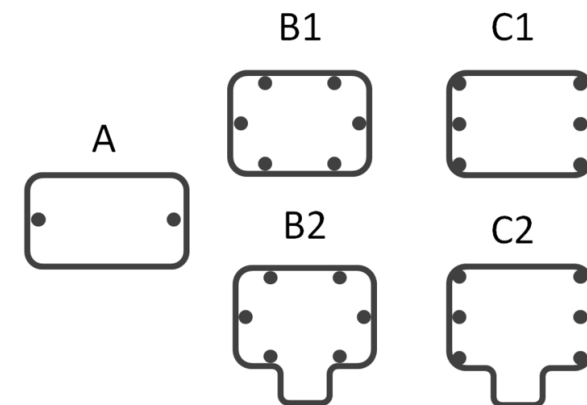

- **Starší doba římská:**

- **oppida** – zanikla na počátku krize, ale výrobní a distribuční centra mohla být ještě funkční
- **Germáni** – obsadili kulturní krajinu s funkční sídelní strukturou
 - ke změně došlo rychle (během mladší fáze LTD2)
- **Čechy: 20. až 30. léta př. n. l.** – germánské osídlení reprezentují **tzv. plaňanské poháry**
 - zvláštní tvar keramiky pojmenovaný podle sídliště Plaňany u Kolína (1894)
 - etnicky reprezentuje plaňanský horizont příchod Markomanů
- **plaňanský horizont** – náleží do komplexu **grossromstedtské kultury**:
 - sídliště v Durynsku: střední Německo
 - je její nejmladší stupeň
 - v Čechách reprezentuje nejstarší fázi doby římské (LTD2)
- **rozšíření** – střední, sz. a východní Čechy: nížiny
 - ojediněle (enklávy): západní (Plzeňsko) a jižní Čechy

- **kulturní změna** – projevuje se v charakteru sídelních objektů
laténské chaty: obdélníkové se 2 nebo 4 kůly v rozích
germánské chaty: šestiúhelníková kůlová konstrukce
- **Sídliště** – plaňanského horizontu nejsou příliš známa
 - **zahloubené chaty obdélného půdorysu**
 - Keltové i Germáni si vybírali shodné sídlištní polohy
 - Plaňany, Mlékojedy, Praha-Běchovice
- **Pohřebiště** – pouze jednotlivé hroby na pohřebištích
 - žárové hroby: popelnicové, jámové s mirodary
 - na kterých se pohřbívá i v dalších obdobích
 - M: hroby bojovníků s kopím případně vzácně s mečí (Stehelčeves)
 - Ž: bohaté hroby žen (západní část pohřebiště v Tišicích)

A - pozdní latén/časná doba římská,
B - doba římská a doba stěhování
národů, **C** - pozdní doba římská a
doba stěhování národů, **B2** a **C2** se
vstupní šíjí.

Horizont Marobudovy říše

B1: 10/8 př.n.l. – 20/30 n.l.

- **Publius Cornelius Tacitus (55–117 n. l.) – Germania:** De origine situ ac moribus populis Germanorum
 - o životě Germánů, jejich kmenech a Marobudovi
- **Claudius Ptolemaios (90-160 n. l.) – Geografické hyfegésis:** spis alexandrijského geografa o Germánii
 - mapa s lokalizací jednotlivých kmenů
- **Tabula Peutingeriana** – mapa Konráda Poutingera z Augsburgu (1465–1547)
 - kopie antické cestovní mapy římského vojevůdce Agrippy (62–12)
- **Valerius Paterculus** – Historia: podrobné informace o Marobudovi
 - sloužil v legiích v Porýní a Podunají za vlády Augusta a Tibéria
 - jako legát se účastnil vojenského tažení proti Marobudovi
 - jeho zprávy jsou pokládány za věrohodné

- do Čech přichází nová germánská vlna s částečně odlišnou kulturou: Markomani
- **Marobud** – jako rukojmí v Římě, kde získal vzdělání a výchovu: považován za přítele římského lidu
 - sjednotil Markomany a Kvády, k nimž se připojili Semnoni, Hermunduři, Lugiové, Marsingové aj.
 - na území Čech založil „říši“ nebezpečnou Římu: 9 – 6 až 19 n. l.
- **9 př. n. l.** – římská vojska poprvé překročila Rýn: Římané zaútočili na Markomany a zatlačili je za Rýn
 - pod vedením Marobuda ustoupili a zaujali území, dříve obývané českými Bóji
- **6 př. n. l.** – Římané podruhé se 12ti legiemi překročili Rýn
 - 2 výpravy: 1. z Porýní – Mohuč – Markbreit (140 km od Mohuče; voj. tábor)
 - 2. z Carnunta – podle Patercula (zbudováno až za Claudia)
 - ke střetu nedošlo kvůli vzpouře v Dalmácii a Pannonii, a proto se nakonec stáhli zpět
 - Marobud toho nevyužil a vojensky proti říši nezakročil

- **9 n. l.** – cheruský král Armínius porazil 3 legie Q. Varra v Teutoburském lese
 - Marobud se k němu nepřipojil: odklon spojenců Semnonů a Langobardů
 - Marobud ustoupil, ale bylo proti němu zosnováno povstání a pak byl vyhnán Katvaldem
 - uchýlil se do Říma, kde jej internovali v Raveně
- **21 n. l.** – Katvalda vyhnal Vibilius, který nakonec utekl do Říma a byl internován ve Foru Iulii (v jižní Galii)
- **Drusus** – odvedl Marobudovy a Katvaldovy družiny do středního Podunají, kde jim přidělil území (králem ustanovil Vania:
- **Vaniovo království** – spojení mělo zabránit pronikání Germánů do provincií
 - 50 n. l.: pád Vania, místo něj dosazení Vangius a Sidus
- **Archeologické prameny** – předměty cizího původu:
 - 1. římské provenience:** a) bronzové nádoby: původ v Kampánii a severní Itálii
b) terakoty: jižní Itálie (plastika ženy z Třebestovic)
 - 2. provincionálního původu:** a) západní importy z Galie a Porýní: spony
b) východní importy z podunajské zóny:
norické importy: pásové garnitury
-

Uherský Brod – Hrob germánského velmože z doby Variova království

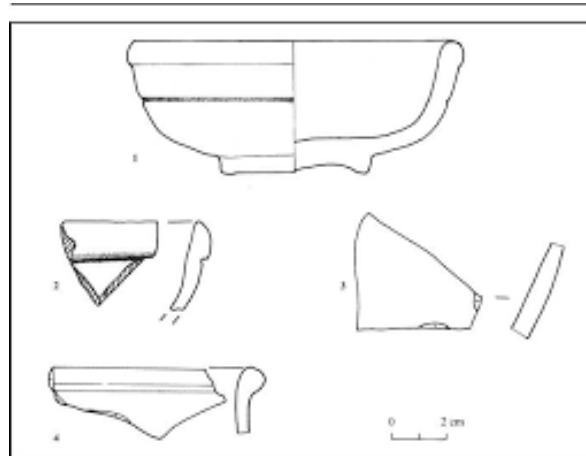

- **Po zániku Marobudovy říše** – část obyvatel odchází do Podunají (záp. Slovensko)
- **Rritus:** a) žárový (hroby z Kostomlat n. Labem, Stehelčevsi)
b) kostrový (Praha-Bubeneč, Kutná Hora)
- **2. pol. 1. stol.** – osídlení řídne a oslabuje se obchodní výměna s římskými provinciemi
– žárové hroby jsou jednoduše vybaveny a vzácně se objeví bohaté:
Řepov: v hrobě bronzová pánev, naběračka a cedník, mísa
- **1. pol. 2. stol.** – oživení římského importu: vědra, naběračky, skládací trojnožky
– opět bohaté hroby (Dušníky: zlatý meč a prsten) i kostrové (Lovosice)
– importy: keramika: **tzv. panonská** červeně malovaná: džbány, amfory
terra sigillata: dílny – italské (arretinská), galské (samijská), legie, obchod

– **Čechy:** pokračují velká žárová pohřebiště: Třebusice, Dobřichov-Pičhora

– **Morava:** poněkud odlišný vývoj: a) zprostředkování provincionálních impulzů k severu
b) průnik barbarských prvků do provincií: z Pomoří

Forma

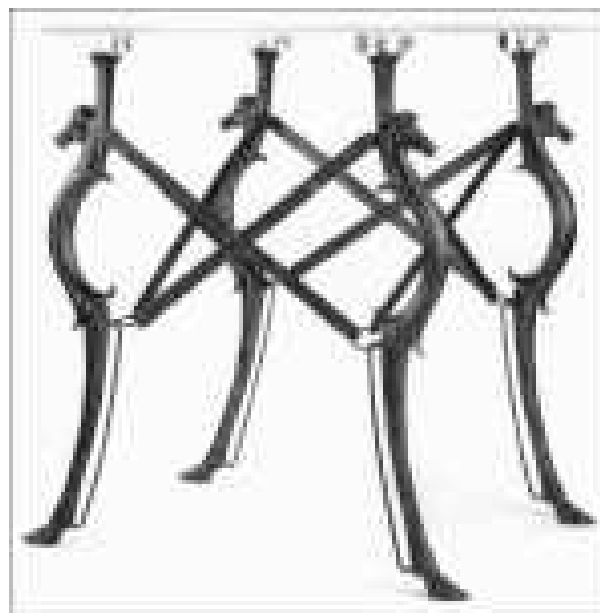
Horizont markomanských válek

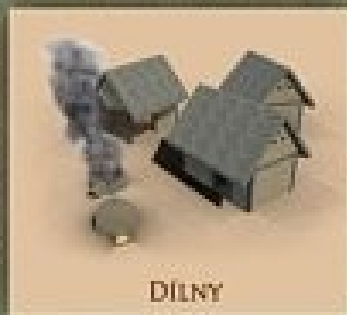
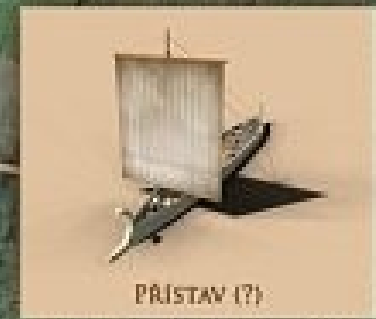
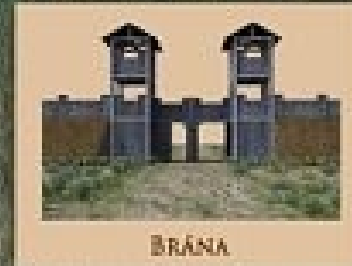
B/C: 150/160 - 180/200 (přechodný st.)

- **2. pol. 2. stol.** – Germáni začali ohrožovat římské provincie a častěji překračovali Limit
 - 166 – 180** : vzájemné potyčky přerostly v ozbrojený konflikt : **markomanské války**
zabezpečení severní hranice: území Markomanů, Kvádů a Sarmatů
- **166** – 6 tis. Langobardů a Obiů překročilo Dunaj a vpadlo na území Horní Pannonie a sev. Itálie
- **170/1** – Marcus Aurelius přenesl hlavní stan do Carnunta (Petronell-Carnuntum)
- **172** – **první germánská válka** (expeditio Germanica prima): s kvády uzavřen mír
- **177** – **druhá germánská válka** (Expeditio Germanica sekunda): **Marcus Antonius** - nápis v Trenčínské
- **180** – Antonius ve Vindoboně umírá a **mír uzavírá Commodus**
- **před válkami** – sev. Podunají: barbarské hroby signalizují mocenské centrum Markomanů
- **po válkách** – bohaté germánské hroby: mocenská vrstva vojenských náčelníků

- **Mušov – Na pískách** – 1988: bohatý hrob germánského předáka (krále?) v pískovně cca 1,5 km od hradiska
 - hrobová jáma 6 x 4 m; 2 muži a 1 žena (rodinná hrobka), přes 150 předmětů
 - bronzové nádoby: bronzový kotel, stříbrné nádoby: talíře, skyfos, lžičky
 - konec 1. až poč. 3. stol.
- **Mušov – hradisko** – lokalita známa již v 18. stol. (F.J. Schvoy), vojenský tábor
 - 1926-28: A. Gnirs: zbytky 2 zděných staveb: 1. pretorium: velitelská budova 21 x 6 m
 - 2. balneum: lázeň s půlkruhovým uzávěrem
- **polní tábory** – v okolí: Příbíce, Šakvice, Poštorná, Modřice, Olomouc-Neředín
 - nejčastěji čtvercový tvar vymezený náspem a příkopem, vchod s příčným zátarasem před branou
 - Rakousko: Bernhardsthal
- **Bratislava-Rusovce** – vojenský tábor zbudovaný za Fláviovců v poloze „Bergl“
- **Brigetium** – římský kastel na pravém břehu Dunaje
- **Iža –Leányvár** – římský předsunutý tábor na levém břehu Dunaje
- **předsunuté opěrné body** – na nepřátelském území: kontrola kmenů, východiska záborů, správní a vojenská centra

Královský hrob z Mušova z doby markomanských válek

Mladší doba římská

C: 180/200 – 380/400

- Vzájemné střety Říma s Germány neutichly ani po Commodově míru
- Vykupování míru pomocí darů a finančních úplat
- **pol. 3. stol.** – sílí napětí na římském limitu: posun Svěbů k jihu
 - poslední skupina bojovnických hrobů: Polepy, Pňov (gladium typu Pompeje)
 - vznikají nová pohřebiště: Dobřichov-Třebická, Pňov, Plotiště
- **2. pol. 3. stol.** – **vlna germánských osadníků z Polabí**
 - dochází ke zchudnutí žárových hrobů a téměř v nich chybí zbraně
 - první kostrové hroby: vliv Drurynské říše ze středního Německa
 - bohaté kostrové hroby žen (Soběsuky – 2 zlaté spony Prosmyky – nákrčník)
- **keramika** – mísy s nižším hrdlem, prohnutým i zataženým i plasticky členěným
 - vázy s úzkou nožkou

Pozdní doba římská

300/320 – 380/400

- Přejídné období mezi dobou římskou a stěhování národů
- Vzdůstá podíl kostrových hrobů, které jsou bohatší
- Žiželice: ženský, Beroun-Závodí: mužský se symbolickým bronzovým mečem
- žárová pohřebiště – velmi chudá, zbraně se vyskytnou jen ojediněle
 - ve východních Čechách: Plotiště n. Labem
 - přetrvávání žárového ritu, úzké kontakty na SZ Německo
 - skupinky z Dolního Saska, Meklenburska, vých. Holštýnska)
 - vlivy ze Slezska: vrstevné hroby analogické pohřebištím dobrodzieňského typu
- **Przeworská kultura** – Przeworsk v Malopolsku: 2. stol. př. n. l. až 3. stol. n. l. (na západě)
 - rozšíření: střední Odra a Bug s enklávou u soutoku Sály s Labem
Dněstr a na jih do Potisí (Venedi ?)
 - smíšená: baltoslovanské a germánské prvky
 - nadzemní objekty s pecí v rohu, převažuje žárový ritus

Doba stěhování národů

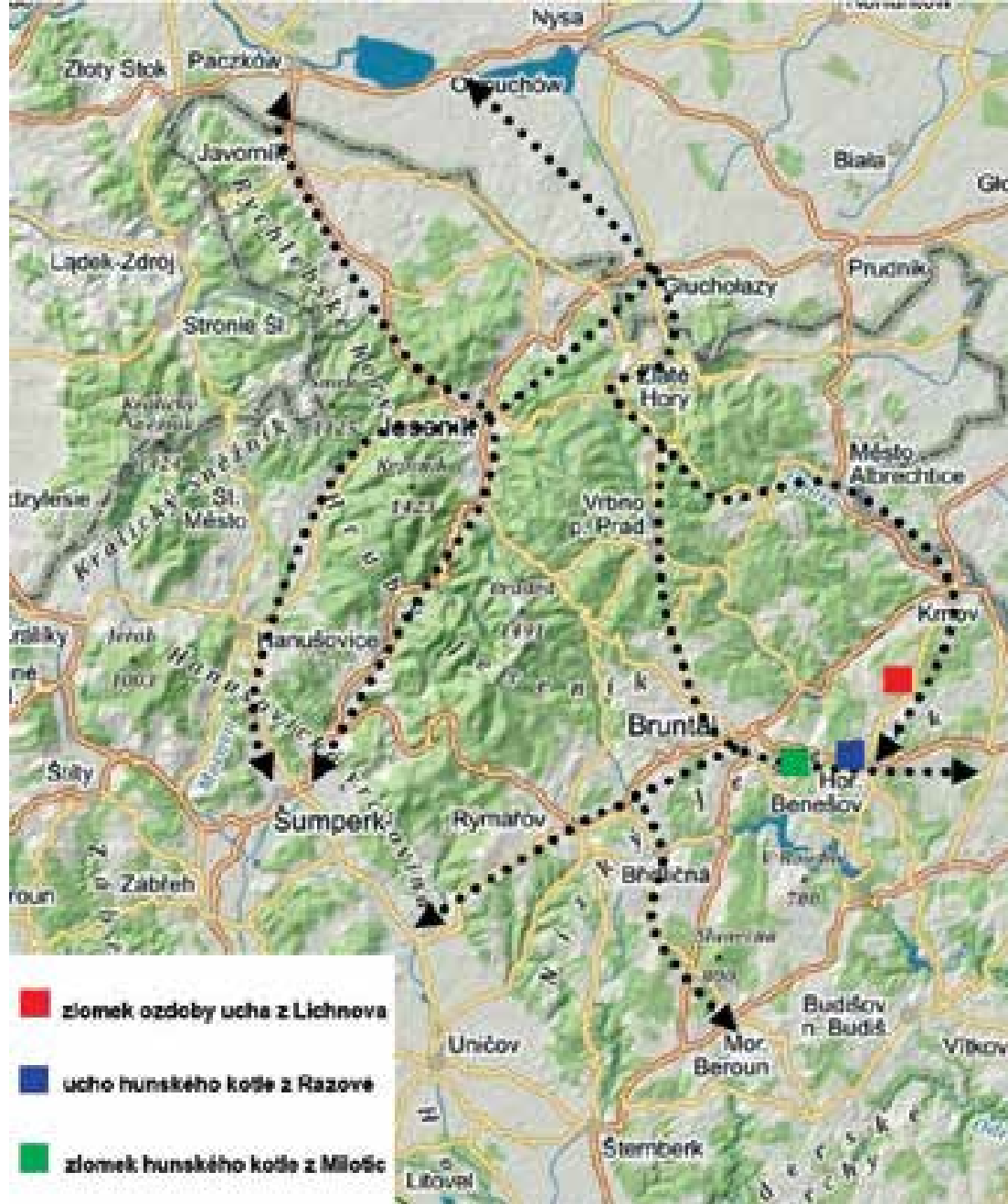
D1 380/400 – 410/ 420 (přechodný stupeň)

- Chronologicky – částečně se překrývá s pozdní dobou římskou
- historicky – období spojené s kmenovými posuny východogermánských etnik způsobených tlakem **Hunů**:
- **375**: podrobili si Ostrogóty a zahájili tažení na západ: v černomořské sféře posuny obyvatelstva: východogermánské kmeny vyhnány ze svých sídel a zahájily postup na západ
- **408**: Vizigóti zpustošili Pannonii a Noricum a **410**: Řím
- **Jezdecko-nomádské skupiny** – posun ke střednímu Dunaji: etnicky první vlny barbarů gótsko-alansko-hunských družin, které se sv. od Dunaje smísily s domácím obyvatelstvem svébského původu
- doklady: a) ojedinělé kostrové hroby
b) antropologické znaky (Drslavice, Strážce)
c) hmotné památky – keramika tzv. zlechovského typu (Č + M)
– **tzv. hunské kotle**
- **Keramika zlechovského typu** – patří do přechodného horizontu mladší doby římské a stěhování národů

Ucho hunského kotle

1. pol. 5. stol.

- **1907** – **Razová** mezi H. Benešovem a Bruntálem
- **2009** – **Lichnov**, u Tetřevského potoka
- **2013** – **Milotice** nad Opavou (v rýze u silnice na Horní Benešov)
- **Bronzové kotle** – sloužily k přípravě rituální potravy při pohřebních hostinách a náboženských obřadech
 - kultovní význam podtrhuje močálovitý terén v místě nálezů, kam se vhazovaly děkovné či prosebné obětiny.
- **Nálezy držadel kotlů** – reprezentují hmotnou kulturu jezdecko-nomádských skupin doby stěhování národů
 - souvisí s hunskou expanzí ze střední Asie do Podunají a Horního Poodří (západní větev Jantarové stezky)
- **Polsko** – bohaté hroby z Jendrzychowic (zlaté přezky vykládané polodrahokamy aj. + kotel), Jakuszowice (jezdecký hrob, luk, přezky).
- Kahoun, M., 2019: Konzervace zlomku hunského kotle z Milotic nad Opavou,
Fórum pro konzervátory-restaurátory, 2019, č. 2, 126–133.

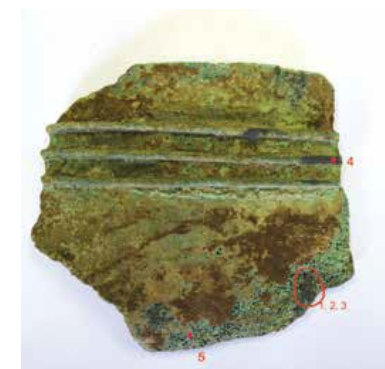
Kahoun, M., 2019: Konzervace zlomku hunského kotle z Mítošic nad Opavou. Fórum pro konzervátory-restaurátory, 2019, č. 2, 126–133.

1907 – Razová „Hradisko“

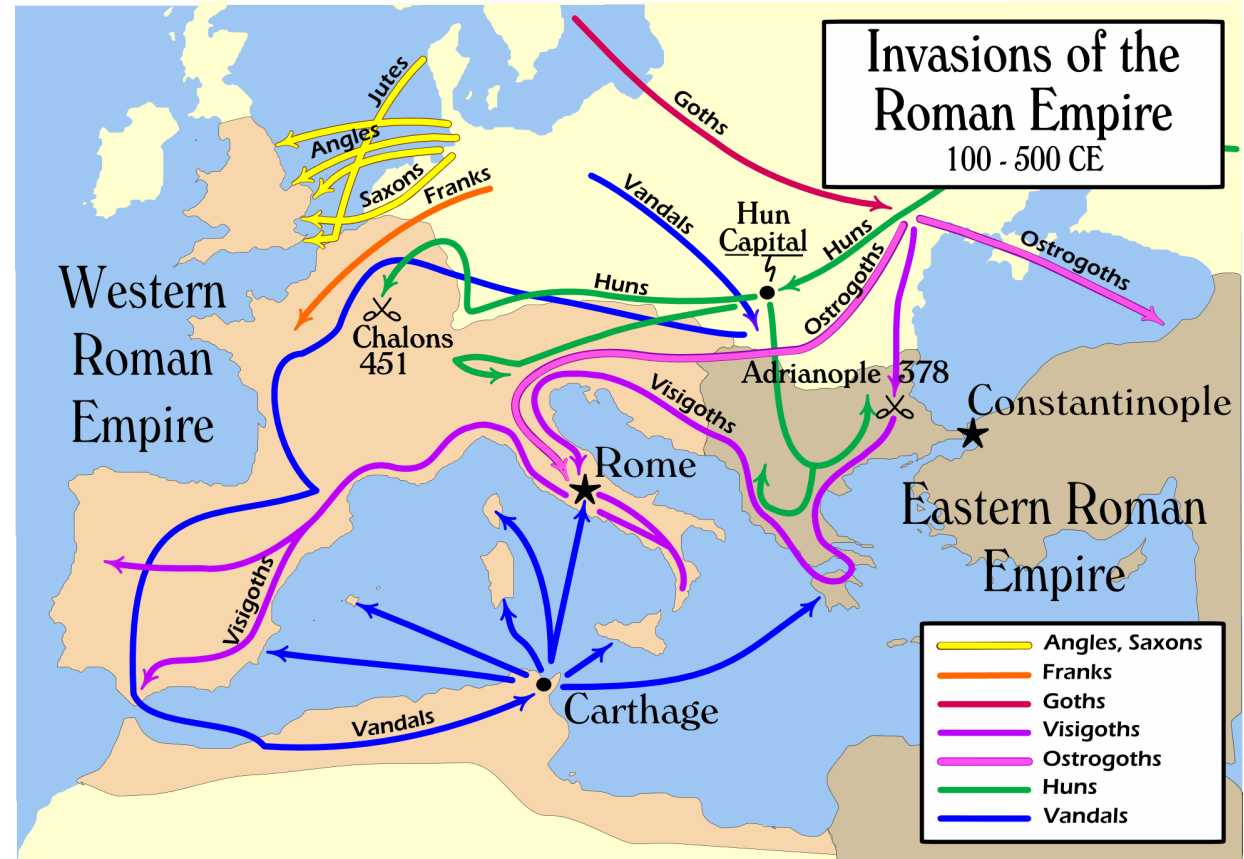
2009 – Lichnov

2013 – Mítošice nad Opavou

Hunové

- Kočovní kmeny původně sídlící v Mngolsku a u hranic s Čínou
- **konec 2. stol.** – expanze na západ
- **70. l. 4. stol.** – porazili Alany a s Góty táhli na západ do Evropy
- **395:** první vpád na území římské říše, vyplenili Thrákii a Dalmácii
- **405:** vpád Hunů do Pannonie
s pomocí Vandalů a Svěbů překročili hranici na Rýně
- **1. pol. 5. stol.** – Evropu ovládá **Attilův kmenový svaz**, k němuž se připojily germánské kmeny Ostrogótů, Gepidů, Rugiů, Herulů, Duryнкů aj.
- **451:** Attila poražen v bitvě na Katalaunských polích (vých. F)
- **453:** Attila umírá
- **454:** bitva u říčky Nedao se rozhodovalo o hunském dědictví
(kdo bude pánem střední Evropy)

Doba stěhování národů

1. pol. 5. stol.

- **Attilův hunský kmenový svaz** – vznik vedl k novému strukturování sídleních poměrů
 - vyčlenilo se několik center vývoje:
 1. jihozápadní Slovensko – Pohroní
 2. jz. Slovensko a Dolní Rakousko
 3. jižní Morava (Dyjsko-svratecký úval)
 4. Čechy – **vinařická skupina**: v okolí Prahy
 - ovlivněna pozdně římskou kulturou: výrobky z Porýní i Podunají
- Hmotná kultura barbarských spojenců: foederátů, usídlených podél římské hranice
 - archeologicky se historické skutečnosti odráží v pronikání nových prvků do hmotné kultury:
 - a) **4/5. stol.:** končí žárové pohřbívání a objevují se kostrové hroby
 - b) přibývá chudých hrobů bez milodarů
 - c) přibývá bohatých hrobů: Č: Bříza u Litoměřic M: Drslavice, Charváty, Lednice

- **1. pol. 5. stol.** – Čechy, Morava a Slezsko náležely do sféry Attilovy říše Hunů, do níž spadaly:
 - a) kočovná etnika včetně Hunů
 - b) germánské kmeny: Otrogótů, Gepidů, Rugiů, Herulů, Durynků aj. etnik
- **2. pol. 5. stol.** – po smrti Attily se rozhodovalo o tom, kdo bude pánem střední Evropy
 - germánské kmeny rozdělily v otázce spolupráce s Huny
- **Gepidové** – sídlící v Potisí, 473: odešli do Panonie, kde se rozdělili na dvě skupiny:
 - 1. odešla do Itálie
 - 2. do Byzance
- **Gótové** – byli poraženi a uchýlili se do horní Panonie (Maďarsko, Rakousko)
- **Rugiové** – usadili se v Dolním Rakousku (zčásti i na již. Moravě)
- **Herulové** – **409**: uváděni v Podunají, kde se účastnili tažení do Galie
 - Jordanes: podíleli se na Odoakerově tažení do Itálie
- **476** – v Itálii se vlády zmocnil **Odoaker** z kmene Skirů a sesadil posledního západořímského císaře
 - politická moc se přesunula do východořímského prostoru

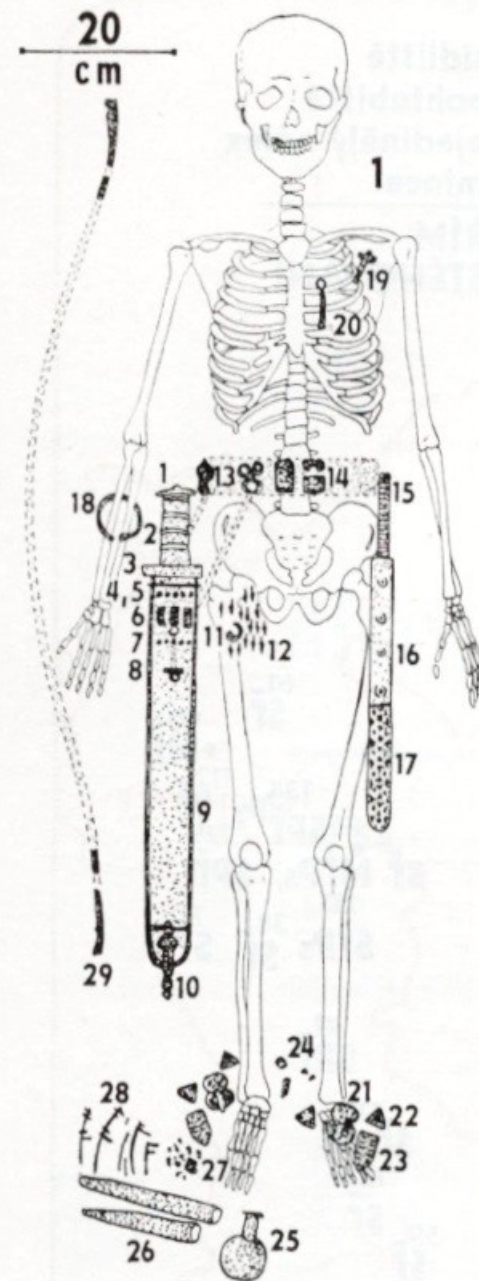
Herulové

- Pravděpodobně šlo o vládnoucí vrstvu, pod níž přežívala různá germánská etnika včetně původních Svěbů
- centrum svazu – severně od Dunaje (Brněnsko?)
 - **Prokópios:** po porážce od Langobradů (508/9, 512 ?) odešli do Skandinávie a procházeli kraji osídlenými Slovany
 - připisují se jim královské hroby:

Cezavy u Blučiny – 2. pol. 5. stol.: bohatý pohřeb germánského krále

Prostějov-Držovice – 3 kostrové hroby ze 2. pol. 5. stol.
ženský – vykraden (hřeben, brousek)
mužské – bojovnické se saxy

Cezavy u Blučiny

- **491** – severní Itálie dobyta gótským králem **Teodorichem**, který svrhl Odoakera: říše rozdělena
- **poč. 6. stol.** – kontrolovala: jih Karpatské kotliny, Alpské země (Raetia, Noricum) a Pannonii
 - sňatkovou politikou se vybudoval spojenecký systém s králi všech germánských kmenů:
 - na západě: říše Merovejců (limes na Rýnu)
 - východní část středního Podunají: ovládali Gepidé (nepřátelé Gótů)
 - záp. část stř. Podunají: ovládali Herulové (hlavně Góty opuštěnou Panonii)
- **488** – **Langobardi** doloženi ve středním Podunají
- **494** – porazili Heruly (ti odešli do Rugilandu), přesunuli se na území zvané Feld (Moravské pole?)
- **526/7** – obsadili sev. Panonii, kterou jim přidělil Justinián I. v roce 546/7

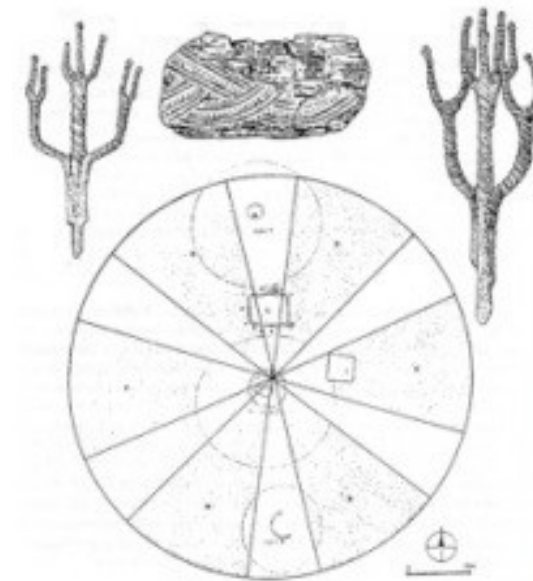
Langobardi

- **Původ** – dolní Labe
- **Název** – podle Bardengau u Lüneburku
- **Expanze** – **poč. 6. stol.:** ovládli jižní Moravu a vých. část Dolního Rakouska
kostrové pohřebiště: Znojemsko, Brněnsko, Hodonínsko
 - **pol. 6. stol.:** osídlení se rozšířilo na střední Moravu
 - **po pol. 6. stol.:** osídlení se stahuje k Dunaji: tlak Slovanů a Avarů
pohřebiště: kostrová, bojovnické hroby, vykrádání

Žuráň u Brna – langobarský pohřeb z počátku 6. stol.,
(starší herulský, mladší langobardský)

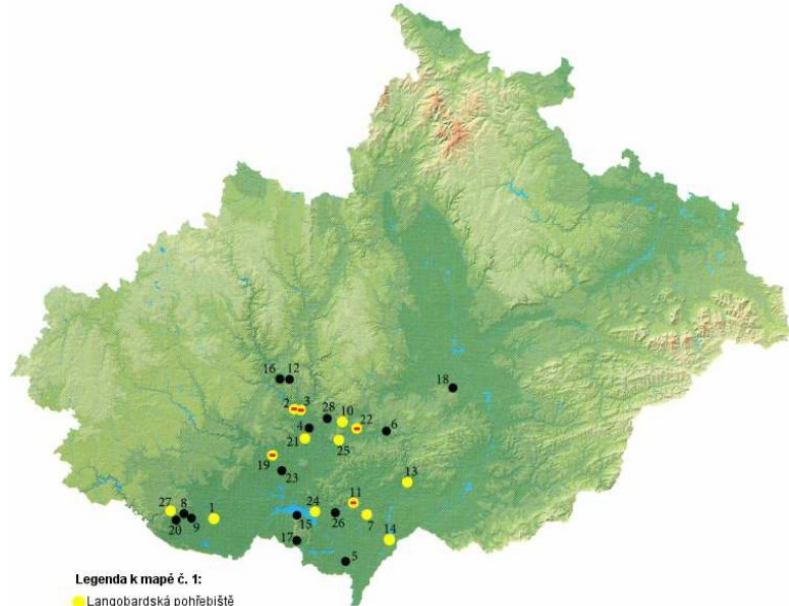
- Mauzoleum: průměr: 65 m s vnější kamennou zdí (kostěná pyxida (archanděl Michael)

- **568:** tlakem Slovanů a Avarů odešli do Itálie (Lombardie)
- **774:** Langobardská říše byla zničena Franky

Žuráň u Brna

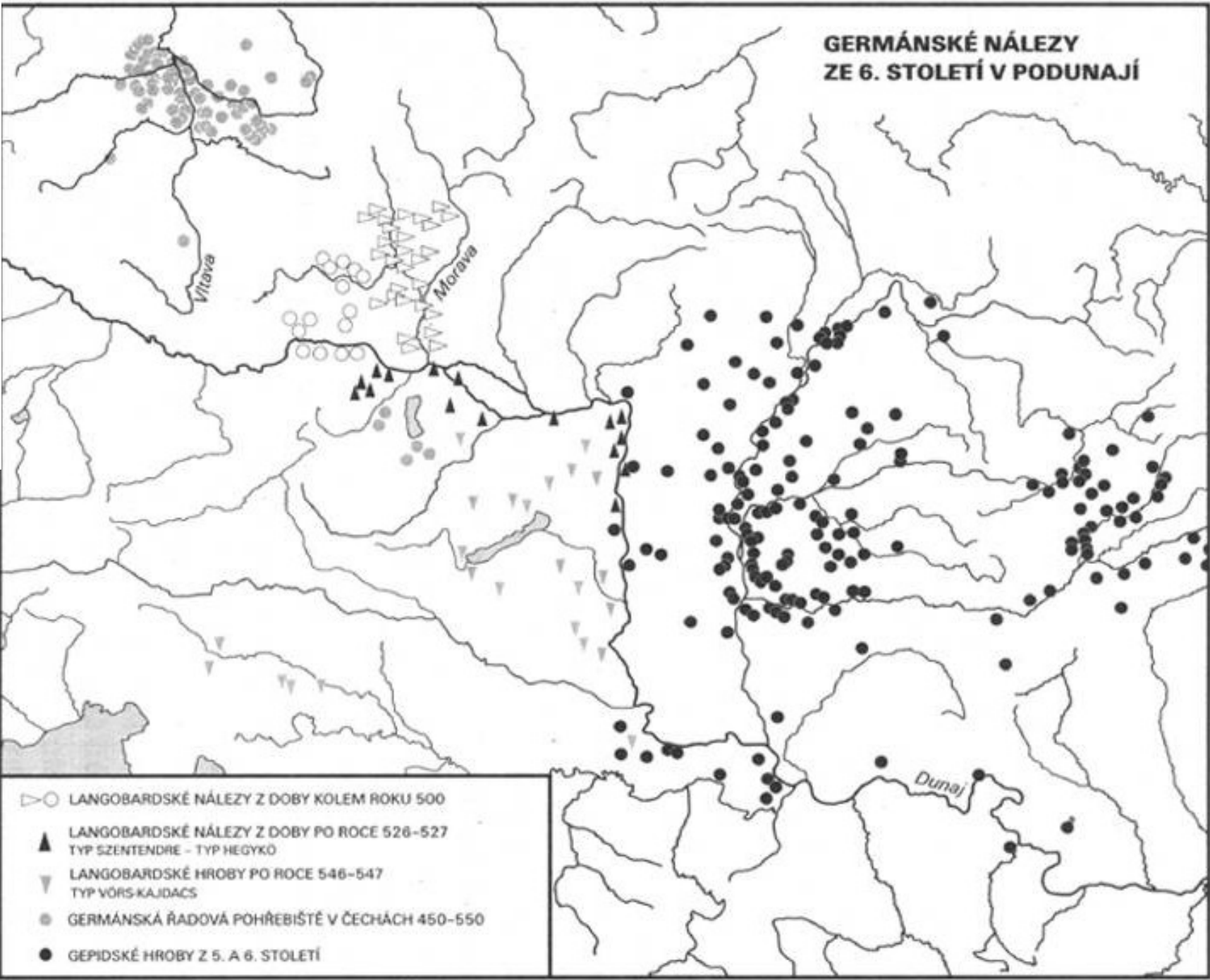
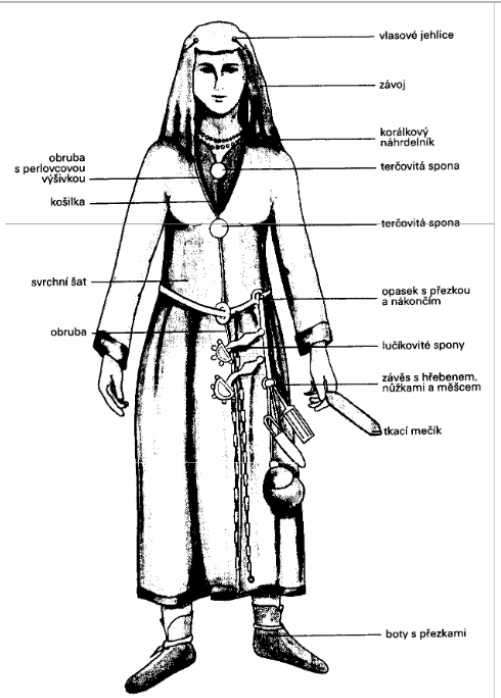

Legenda k mapě č. 1:

- Langobardská pohřebiště
- Ojedinelé kostrové hroby
- Žlutá - s přítomností hřebenů
- Černá - bez přítomnosti hřebenů

(Tejral 2011)

GERMÁNSKÉ NÁLEZY ZE 6. STOLETÍ V PODUNAJÍ

○ LANGOBARDSKÉ NÁLEZY Z DOBY KOLEM ROKU 500

▲ LANGOBARDSKÉ NÁLEZY Z DOBY PO ROCE 526-527
TYP SZENTENDRE - TYP HEGYKŐ

▼ LANGOBARDSKÉ HROBY PO ROCE 546-547
TYP VÖRS-KAJDAC

● GERMÁNSKÁ ŘADOVÁ POHŘEBIŠTĚ V ČECHÁCH 450-550

● GEPIDSKÉ HROBY Z 5. A 6. STOLETÍ